

Gospodje Rogaški ter njihova vloga pri ustanovitvi studeniškega samostana¹

Martin Bele*

DOI: <https://doi.org/10.62409/czn.301>
CC BY-SA 4.0

UDK – UDC: 94:27-789(497.4)

Potrjeno – Accepted: 20. 12. 2024 | Objavljeno – Published: 27. 2. 2025

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Martin Bele: Gospodje Rogaški ter njihova vloga pri ustanovitvi studeniškega samostana. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 96=61(2025), 4, str. 25–42

Prispevek obravnava plemiško rodbino Rogaških, katere člani so v 13. stoletju na današnjem slovenskem Štajerskem posedovali več gradov ter igrali znatno vlogo v štajerski lokalni politiki. Njihovi člani so poleg tega ustanovili ženski dominikanski samostan v Studenicah. Več članic rodbine je v omenjenem samostanu tudi našlo svoj dom. Ustanoviteljica samostana je bila Sofija Rogaška (†1277/1278). Z možem preživelih otrok očitno ni imela, tako da se je po njegovi smrti posvetila skrbi za njegov (in svoj) dušni blagor.

Ključne besede: Studeniški samostan, Sofija Rogaška, dominikanke, gospodje Rogaški, današnja slovenska Štajerska.

¹ Pričujoča razprava je nastala v okviru raziskav v programski skupini Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru P6-0138 (A): *Preteklost Severovzhodne Slovenije med srednjo Evropo in evropskim jugovzhodom*, ki jo financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

* Dr. Martin Bele, docent, (ORCID identifier 0009-0006-1808-6182), Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška 160, 2000 Maribor, Slovenija, martin.bele@um.si – Martin Bele, PhD, Assistant Professor, (ORCID identifier 0009-0006-1808-6182), University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, Slovenia, martin.bele@um.si

Martin Bele: The Lords of Rogatec and their Role in the Foundation of the Studenice Monastery. Review for History and Ethnography, Maribor 96=61(2025), 4, pp. 25–42

The article focuses on the noble family of the Lords of Rogaška, whose members owned several castles and played a significant role in local politics during the thirteenth century in present-day Slovenian Styria. Members of this family also founded the Dominican convent at Studenice, where several female members of the lineage later entered the religious community. The founder of the convent was Sophia of Rogaška (†1277/1278). As she and her husband apparently had no surviving children, she devoted herself after his death to ensuring the spiritual salvation of both her husband and herself.

Keywords: Studenice Convent, Sophia of Rogaška, Dominican nuns, Lords of Rogaška, present-day Slovenian Styria.

UVODNE BESEDE

Namen pričujočega članka je preučiti ustanovitev ženskega dominikanskega samostana v Studenicah, ki je obstajal od sredine 13. stoletja in vse do 1782. Najprej bo pod drobnogled vzeta ustanoviteljica oz. njena rodbina (plemičev Rogaških), nato pa okoliščine in dejanska ustanovitev samostana. Pri pisanju se bomo naslanjali predvsem na že obstoječa besedila Mihe Kosija,² Jožeta Mlinariča³ ter Martina Beleta,⁴ ki so v preteklih letih pisali o zgodovini Posavinja, studeniškem samostanu ter rodbini Rogaških. Kar se tiče virov, bo še najbolj v uporabi listinsko gradivo, ki so ga v preteklosti zbirali in izdajali Franc Kos, Milko Kos,⁵ August von Jaksch,⁶ France Baraga (na podlagi gradiva Boža Otorepca),⁷ Joseph von Zahn,⁸ Heinrich Appelt ter Gerhard Pferschky.⁹

V 12. in 13. stoletju je večina današnjega slovenskega ozemlja spadala v okvir Svetega rimskega cesarstva, pri čemer sta tako Rogatec kot Studenice stala tako rekoč neposredno na njegovi južni meji. V prvi polovici 11. stoletja je v sredini prve polovice 11. stoletja obstajala (mejna) grofija Savinja, katere grof Viljem II. je bil leta 1036 ubit. Njegova vdova Hema je velike dele ogromne družinske posesti na Koroškem, v Posavinju in Obsotelju namenila svojemu novoustanovljenemu krškemu samostanu. Samostan je bil že leta 1070 razpuščen, na njegovem mestu pa ustanovljena Krška (današnja Celovška)

² Miha Kosi, Dežela, ki je ni bilo, str. 527–564.

³ Jože Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*.

⁴ Martin Bele, Rodbina Konjiško-Rogaških, str. 477–494.

⁵ GZS IV, GZS V.

⁶ MDC I, MDC II.

⁷ GZS VI.

⁸ UBSt II, UBSt III.

⁹ UBSt IV.

škofija.¹⁰ Med temi posestmi, ki jih je zdaj posedovala je bil tudi Rogatec, ki se je omenjal že leta 1130 in ga je Krška škofija v 13. stoletju razumela kot enega svojih glavnih fevdov.¹¹

Gospodje Rogaški so bili štajerski ministeriali ter so izvirali iz (sredi 12. stoletja zelo močnih) gospodov Konjiških. Šlo je najprej za gospoda Leopolda I. (pred 1165) ter (najbrž njegove sinove) Ortolfa (ok. 1175–1197), Otokarja (1181–1207) in Leopolda (II.) (1182–1207).¹² Prvi štajerski vojvoda je bil v istem času Otokar IV. iz dinastije Otokarjev, ki je ta naslov nosil med letoma 1180 in 1192. Ko je tega leta umrl, je štajerski vojvodski prestol zasedel Leopold V. iz dinastije Babenberžanov, ki je pred tem že nosil naslov avstrijskega vojvode. Njegovi nasledniki so obe vojvodini v svojih rokah držali vse do leta 1246, ko so s smrtjo vojvode Friderika II. Prepirljivca v moški veji izumrli.¹³ Po nekajletnem obdobju nejasnosti in bojev sta na Štajerskem vladala ogrski kralj Bela IV. (1254–1260) ter češki kralj Otokar Přemysl (1260–1276). Zatem je oblast v vzhodnih Alpah prevzel kralj Rudolf I. Habsburški, ki je svojima sinovoma Rudolfu II. in Albrehtu Štajersko (poleg drugih dežel) podelil leta 1282. Medtem ko se je bil Rudolf II. svoji oblasti nad Štajersko že leto zatem prisiljen odpovedati, ji je Albreht vladal do svoje smrti leta 1308.¹⁴

Iz t. i. Deželne knjige Avstrije in Štajerske (ki je nastala nekje med letoma 1276 in 1281 na Dunaju) izvemo, da Babenberžan Leopold V. po smrti Otokarja IV. od Krške škofije v fevd ni hotel vzeti gradu Rogatec z bržkone 600 hubami, ki so spadale zraven. Tega so se nato polastili gospodje Konjiški in tam osnovali svojo stransko vejo.¹⁵ V Deželni knjigi (ki je sicer polna netočnih navedb) sicer ni konkretno rečeno, kateri izmed prej omenjenih sinov Leopolda I. Konjiškega naj bi bil začetnik veje, medtem ko Jože Mlinarič in Koropec navajata, da je šlo za Ortolfa.¹⁶ Najverjetneje se ne motita in gre pri kasnejših Rogaških res za Ortolfove potomce. Ortolfova hči (katere imena ne poznamo) je bila zelo verjetno poročena z nekim Albrehtom – prav tako deželnoknežjim ministerialom. Skupaj sta imela (vsaj) štiri preživele otroke, namreč Henrika I., Zofijo, Rikardo ter Gertrudo. Henrik I. je bil sredi 13. stoletja razmeroma aktiven na ravni štajerske lokalne politike. Njegov sin in soimenjak Henrik

¹⁰ MDC I, št. 16–18, 27–28; Peter Štih: Zgodovinsko o Hemi Krški, str. 16–19; Kosi, Dežela, ki je ni bilo, str. 529, 534.

¹¹ GZS IV, št. 99; MDC I, št. 58; GZS VI, št. 144; MDC II, št. 602; Kos, Vitez in grad, str. 298.

¹² Bele, Rodbina Konjiško-Rogaških, str. 481.

¹³ Heinz Dopsch et al., *Die Länder und das Reich*, str. 250–255, 442–444; Karl Lechner, *Die Babenberger*, str. 175–177, 295–298.

¹⁴ Alois Niederstätter, *Die Herrschaft Österreich*, str. 71–84, 96–111; Ravnikar, Maribor v 13. Stoletju III, str. 617–618.

¹⁵ Jansen Enikels Werke, str. 708–709; Peter Štih, K predzgodovini, str. 243–248.

¹⁶ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, 7; Jože Koropec, Srednjeveško gospostvo Rogatec, str. 74.

II. se je v politiki mnogo manj udeleževal in je umrl leta 1299 ali 1300. S tem je rodbina Rogaških v moški liniji izumrla.¹⁷

ZOFIJA ROGAŠKA IN NJEN MOŽ RIHER PODJUNSKI

Ustanoviteljica ženskega dominikanskega samostana v Studenicah je bila Zofija Rogaška, Ortolfova vnukinja ter ena od zgoraj že omenjenih sestra Henrika I. Rogaškega. Zofija je bila poročena z Riherjem z gradu Jaunegg (Junek oz. Ženek) v Podjuni, torej s področja severovzhodno od Pece na današnjem avstrijskem Koroškem (*in Karinthya, castri videlicet, quod dicitur lavnekke*).¹⁸ Glede na danes znane podatke so vsi Zofijini sorojenci imeli otroke. Gertruda je bila tako poročena s Henrikom II. Viltuškim in je z njim imela vsaj štiri otroke.¹⁹ Rikarda je bila poročena z Otonom Kunšperškim in z njim imela tri znane otroke.²⁰ Henrik I. je bil poročen z neko Gizelo (neznane provenience) in je poleg Henrika II. imel še dve hčeri.²¹ Po drugi strani iz virov ne izvemo ničesar o Zofijinih otrocih; prav tako je tako rekoč neznan tudi njen mož Riher (oz. Rihar(d), morda precej starejši od nje). Bilo bi možno, da je bil eden izmed tistih, ki so pred sredo maja 1219 napadali šentpavelski samostan ter mu prizadejali mnogo krivic.²² Prav tako smemo sklepati, da sta se z Zofijo poročila leta 1214 ali pa 1224.²³ Mogoče je, da je bil mrtev že ok. leta 1237, vsekakor pa je umrl do 1263.²⁴ Sklepamo lahko, da za časa svojega življenja ni igral pomembnejše politične vloge, saj bi v nasprotnem primeru pričakovali več njegovih omemb v virih. Če sta Riher in Zofija kdaj imela otroke, se je

¹⁷ Bele, Rodbina Konjiško-Rogaških, str. 481–488; Kos, Vitez in grad, str. 365.

¹⁸ UBSt IV, št. 99, 426, str. 415 (Namenweiser); Pohl, *Kärnten/Koroška*, str. 122, 232.

¹⁹ UBSt IV, št. 99; Martin Bele, Viltuška veja gospodov Mariborskih, str. 15 (Izsek iz genealoške preglednice viltuške veje Mariborskih).

²⁰ UBSt IV, št. 99; Tone Ravnikar, *Po zvezdnih poteh*, str. 81 (Genealoška tabela Kunšperških).

²¹ GZS VI, št. 83, 98; Bele, Rodbina Konjiško-Rogaških, str. 483, 490 (Genealoška preglednica rodbine Konjiško-Rogaških).

²² UBSt II, št. 165; GZS V, št. 303 (*Ric de Junekke... predia et quedam alia monasterii sui bona sibi contra iustitiam vindicare presumunt, alias iniuris eisdem multipliciter existentes.*).

²³ V »Popisu in zgodovini župnije sv. Treh kraljev v Studenicah pri Poljčanah« iz leta 1957 je najti zapis, da naj bi se Zofija in Riher poročila leta 1214. Po drugi strani najdemo v knjigi Adolfa Hytreka iz leta 1895 podatek, da sta se poročila deset let kasneje, torej leta 1224. Knjiga je izvirno napisana v nemščini, medtem ko že od leta 1940 obstaja tudi njen slovenski prevod, ki ga hrani Nadškofijski arhiv Maribor. Glede na vse ostale podatke, ki jih o Zofiji in Riherju imamo, bi bila sicer možna ena ali druga letnica. NŠAM, Popis cerkva, D III – Slovenska Bistrica, Studenice, Popis in zgodovina župnije sv. Treh kraljev v Studenicah pri Poljčanah, str. 6–7; Hytrek, *Sophie von Rohitsch*, str. 8.

²⁴ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 14, 19; Pirchegger, *Landesfürst und Adel*, str. 242.

za njimi do danes izgubila vsaka sled. Mogoče jih nista mogla imeti zaradi zdravstvenih razlogov. Dejstvo, da ohranjeni viri molčijo, sicer še ne pomeni, da otrok nista imela. Možno je, da so se otroci rodili in umrli še v otroštvu. Morebiti sta imela sinove, ki so umrli, preden bi (okrog 14. leta) uspeli stopiti na politično prizorišče. Hčere so morebiti ravno tako umrle mlade in svojih sledi v virih niso uspele pustiti. Vprašanje glede njunih otrok mora slednjič ostati odprto.

O Zofijinih motivih za ustanovitev samostana skoraj nimamo direktnih informacij. Zapustila je le nekaj kratkih besed. Že leta 1237 je v Studenicah ustanovila hospital, okrog leta 1245 pa samostan.²⁵ Nekaj let zatem je ženski dominikanski samostan (v bližnjem Marenbergu) ustanavljal tudi Sigfrid Marenberški, katerega takratna življenjska situacija se zdi Zofijini zelo podobna.²⁶ Ostal je namreč brez otrok. Sigfrid je o svojih motivih povedal nekoliko več. Tik pred ustanovitvijo svojega samostana je v listini za šentpavelski samostan razmišljal, da dni njegovega življenja v prihodnosti ne bo več dosti, da upanja na potomstvo tako rekoč ni, zato je bolj koristno omehčati onega Gospoda, čigar sodbi nihče ne uide, ne pa na tem svetu na krivičen način kopičiti bogastev si ter na ta način prislužiti si večne muke.²⁷ Zofija je bila glede svoje osebne situacije manj gostobesedna, čeprav je očitno razmišljala čisto podobno. Maja 1263 je svojemu samostanu iz previdnosti dala zapisati vse posesti, ki mu jih je darovala.²⁸ Zraven je dala zapisati, da je samostan ustanovila za zveličanje svoje duše, saj se je očitno tudi ona zavedala, da ne bo več dolgo živea.²⁹ O otrocih ni bilo zapisanega nič. V prid možnosti, da Zofija v času ustanovitve samostana ni imela (živih) otrok, govori dejstvo, da je svojemu samostanu podelila svoj dedni delež (kar je njen brat Henrik I.

²⁵ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 7.

²⁶ Mlinarič, *Marenberški dominikanski samostan*, str. 25, 57.

²⁷ UBSt III, št. 90; GZS VI, št. 136 (*In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Seyfridus de Merenwerch, considerans, quod paucitas dierum meorum finitur in brevi et quod de liberis habendis parva sit michi fiducia. Cogitavi, quod utilius sit michi dominum illum placabilem, cuius iudicium effugere nemo potest, quam huius seculi divicias contra conscientiam acquisitas simul congregare et in fine vite mee subire tormenta perpetua.*).

²⁸ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 24.

²⁹ UBSt IV, št. 99 (*In nomine sancte et individue trinitas amen. Cum, et divus apostolus, creatura omnis subiecta sit plerimum vanitati ac ac consueta temporum mutabilitas gestorum memoriam secum vehementer pertrahat in nichilum nisi scripturarum firmitate sollercius fulciatur universis Christi fidelibus tam presentibus quam successivis presencium serie cupio declarari, quod ego Sophia humilis vidua lesu Christi post mortem quondam dilecti mariti mei domini Richeri de lunek sciens iuxta vocem apostolicam me in huius exilii ergastulo civitatem manentem habere non passe, decrevi anime mee salubriter consulere ac providere in futurum remedio salutari. Quare ob laudem divine maiestatis ad fundandum monasterium gloriosissime virginis ac intemerate matris Marie in loco, qui vulgo Studeniz dicitur, nunc autem Fons Gracie nuncupatur...).*

potrdil).³⁰ Sklepamo lahko, da bil v nasprotnem primeru vsaj del tega deleža dobili njeni otroci.

OKOLIŠČINE USTANOVITVE SAMOSTANA

Dominikanski red (uradno Red pridigarjev oz. *Ordo Prædicatorum*) je bil sredi 13. stoletja še razmeroma mlad. Sv. Dominik (*Santo Domingo de Guzmán*), izvorno iz španske Kastilje, ki je živel med letoma 1170 in 1221, je red ustanovil v prvih letih 13. stoletja. Papež Honorij III. ga je leta 1218 potrdil. Dominik je svoje pridigarje najprej razposlal po področju današnje Francije in Španije, sam pa ustanavljal postojanke po današnji Italiji. Dominikanci (podobno kot v približno istem obdobju nastali manjši bratje) so se posvečali dušnopastirskemu delu oz. pridiganju, boju proti hereziji ter hkrati študiju (predvsem teologije).³¹ Medtem ko so starejši kontemplativni redovi (benediktinci, cistercijani in kartuzijani) praviloma ustanavljali svoje samostane daleč stran od ljudi (in se »umikali od sveta«), so uboštevni redovi (manjši bratje ter dominikanci) svoje skupnosti ustanavljali v mestih (konkretno morda na robu mest in ob mestnem obzidju) ter so bili med mestnim prebivalstvom aktivni kot pridigarji. V več primerih (na slovenskem v Kopru in na Ptuj) sta v nekem mestu hkrati delovala oba redova.³²

V času, ko sta svoja samostana ustanavljala Sigfrid Marenberški in Zofija Rogaška, je bil dominikanski red (prav tako kot Frančiškov red manjših bratov) na današnjih slovenskih tleh torej nekaj novega in popularnega. Tako, kot so bogatejši plemiči v prejšnjih desetletjih in stoletjih ustanavljali samostane kontemplativnih redov, so plemiči sredi 13. stoletja ustanavljali postojanke manjših bratov in dominikancev. Poleg dominikanskih samostanov v Marenbergu (od leta 1952 so to Radlje ob Dravi) in Studenicah so na današnjem slovenskem ozemlju nastali še dominikanski samostani (tako za ženske kot za moške) na Ptuj (v letih 1230–1231),³³ v Velesovem (v letu 1238),³⁴ v Kopru (pred letom 1257)³⁵ ter v Novem kloštru (v Založah pri Polzeli šele leta 1453). Te dominikanske skupnosti so bile sestavni del nemške oz. tevtonske province s centrom v Kölnu.³⁶

³⁰ GZS VI, št. 83.

³¹ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 15.

³² Kolar, *Redovniki in redovnice na Slovenskem*, str. 71; Mlinarič, *Zgodovina samostana*, str. 51–57.

³³ UBST II, št. 286; Mlinarič, Curk, *Dominikanski samostan na Ptuj*, str. 35.

³⁴ GZS V, št. 698–699; Sirc, *Pod Marijinim varstvom*, str. 77–79.

³⁵ Bonin, *Samostani v Kopru*, str. 361.

³⁶ Kolar, *Redovniki in redovnice na Slovenskem*, str. 69–70.

Rodbinam, ki so v obravnavanem obdobju ustanavljale samostane, je šlo v prvi vrsti, kot že rečeno, za dušni blagor ustanoviteljev in njihovih družinskih članov. Mnogi ustanovitelji so v svoje samostane tudi sami vstopili. V večini primerov so si v teh ustanovah izgovorili družinske grobnice, obletne maše zadušnice in druge molitve. Morda so se z dejanjem ustanovitve skušali odkupiti za svoje pretekle grehe. Tako poznamo več primerov srednjeveških plemičev, ki so po eni strani sprožali krvave spopade, po drugi pa so pobožno ustanavljali samostane. Poleg tega so ustanovitelji morali imeti na razpolago zadostno količino sredstev, da so zamisel o novi redovni postojanki sploh lahko uresničili. Redovna skupnost je že na svojem začetku morala imeti dovolj posesti ali/in finančnih sredstev vsaj za preživetje. Ta jim je na začetku podelil ustanovitelj. Takega dejanja si vsekakor ni mogel privoščiti vsak mali lokalni plemič. Posamezniki, ki so stali za ustanovitvami zgoraj omenjenih (in tudi drugih) samostanov, so svojim sodobnikom posredno sporočali, da imajo precej pod palcem in ustanovitev samostana je bila pravzaprav stvar prestiža. Kasneje so mnoge rodbine s svojimi ustanovami ostale tesno povezane še desetletja ter vanje občasno pošiljale svoje neporočene ali ovdovele družinske člane (oz. članice). V primeru Studenic je del novoustanovljene redovne skupnosti postala tudi Zofija, o čemer bomo še govorili v nadaljevanju.

Na tej točki še enkrat spomniti, da je Zofija svojemu samostanu podelila svoj dedni delež, kar je Henrik I. potrdil.³⁷ Ob ustanovitvi je del rogaških družinskih posesti torej šel samostanu, ne pa kakim drugim družinskim članom. Nad tem le-ti morda niso bili najbolj navdušeni, saj so si obetali več dediščine. Medtem ko Zofija očitno ni imela otrok (ali pa ti niso več živeli), to za ostale sorojence, kot smo že povedali, ni veljalo. Po eni strani je bila v ustanavljanje Zofijinega samostana očitno zelo vpletena sestra Rikarda,³⁸ Gertruda in Henrik pa kot kaže (malo) manj. Po drugi strani sta tako Henrik in njegov sin soimenjak za samostan kasneje lepo skrbela,³⁹ tako da bi lahko ugibali, da na začetku tudi z njune strani ni bilo prevelikega negotovanja. Kar se tiče družinske dinamike v času ustanavljanja samostana, lahko o marsičem sicer le ugibamo, saj nam ohranjeni viri konkretnjših trditev na tem mestu ne dovolijo postavljati.

Zofija je v času ustanavljanja samostana imela v mislih najbrž tudi pomoč popotnikom. Sprejemanje in pomoč popotnikom je po katoliškem nauku veljalo (oz. velja tudi danes) za t. i. telesno delo usmiljenja in Zofijo je skrbelo za njeno (in moževo) zveličanje. Gostoljubnost oz. skrb za popotnike je bila pomemben del meniške ideje na zahodu že od 6. stol. naprej. Samostani bi

³⁷ GZS VI, št. 83.

³⁸ UBSt III, št. 59; GZS VI, št. 98.

³⁹ UBSt IV, št. 407; GZM II, št. 41; Bele, Rodbina Konjiško-Rogaških, str. 484.

načeloma ne smeli odreči gostoljubnosti nobenemu revežu, predvsem če je bil romar. V ta namen naj bi samostanske skupnosti (vsaj v teoriji) imele na voljo posebno kuhinjo in sobo za goste, ki na ta način ne bi motili vsakdanjega življenja v samostanskih skupnostih. Studenice so (prav tako kot mnogi drugi samostani) stale v bližini pomembnih prometnic, tako da so popotniki lahko na vsakih nekaj dni računali z zavetjem v samostanu. Kako je bilo s tem konkretno v Studenicah je z nekaj besedami opisal Paolo Santonino, severnoitalijanski humanist ter (laični) kancler oglejskega patriarha. Santonino, ki je sicer pisal v drugi polovici 15. stoletja, je med drugim navajal, da so v studeniškem samostanu imeli prav udobne sobe za goste.⁴⁰

USTANOVITEV IN PRVA LETA OBSTOJA SAMOSTANA

Zofijin hospital je bil v ozki dolini pod Bočem ustanovljen leta 1237 (oz. malce pred tem). Namenjen je bil najverjetneje popotnikom in revežem na cesti med Ptujem in Celjem ter v bližini v bližini drugih poti. Pri hospitalu je zelo verjetno bival tudi duhovnik. Morda je šlo konkretno za Rikardinega kaplana Janeza (omenjenega leta 1237), ki je bil nemara identičen s kasnejšim samostanskim kaplanom, omenjenim leta 1263.⁴¹ Novo ustanovo je leta 1251 potrdil oglejski patriarh Bertold Andeško-Meranski in jo v duhovnem pogledu podredil ptujskim dominikancem.⁴² V njegovi listini iz leta 1249 je rečeno, da sta samostan ustanovili Zofija in Rikarda, imenovala pa se zdaj ni več Studenice temveč Studenec milosti.⁴³ Kot je opozoril že Jože Mlinarič, je bila v omenjeni listini iz leta 1249 kot (so)ustanoviteljica omenjena tudi Rikarda, čeprav je za ustanoviteljico sicer vedno veljala samo Zofija.⁴⁴ Rikarda je bila Zofiji morda osebno bliže kot Gertruda ali Henrik in je sestri najbrž stala ob strani, ko se je ta dogovarjala oz. nasploh organizirala svojo novo ustanovo. Prav tako je Rikarda prispevala posesti za samostan, čeprav glede tega sploh ni bila edina.

Samostan je moral nastati nekoč med letoma 1237 in 1245. Ko mu je patriarh Bertold leta 1245 podaril slivniško pražupnijo,⁴⁵ je redovna skupnost

⁴⁰ Kosi, *Potujoči srednji vek*, str. 200; Santonino, *Popotni dnevniki*, str. 68.

⁴¹ UBSt II, št. 363 (... *Johannes sacerdos capellanus noster*...); UBSt IV, št. 99 (... *dominus Johannes capellanus*...); Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 14.

⁴² GZS VI, št. 131.

⁴³ GZS VI, št. 98 (... *soror Sophya de Rohats una cum sorore sua domina Rihtza uxore Ottonis de Chuongesperch ... fundaverunt in villa Studenitz ... mutantes nostra auctoritate nomen vulgare Studenitz et imponentes ei nomen celebre Fons gracie*...).

⁴⁴ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 19.

⁴⁵ GZS V, št. 870; UBSt II, št. 461.

vsekakor že obstajala. V tistem trenutku pa vse do tedaj podarjeno skupnosti očitno še vedno ni zadoščalo. Naslednje leto je Bertold v Kamniku pisal, da nune v Studenicah že vsak dan služijo Bogu, a samostanska sredstva zanje še ne zadostujejo. Če bi torej kdo za samostan namenil dar, mu je patriarh zagotavljal 40 dni odpustka.⁴⁶ Samostan je bil v prvih letih po ustanovitvi očitno še na trhlih nogah oz. mu je gmotnih sredstev še primanjkovalo. Že leta 1249 je tudi Henrik I. obljubil, da bo po Zofijini smrti samostanu podelil še dvajset kmetij v Križeči vasi (dober kilometer severno od Studenic) ter letno dva tovara vina s svoje posesti, Rikarde in gospodov Viltuških. Zofija je postala del svoje skupnosti; prav tako si je želela, da bi po njeni smrti samostan ostal trajno.⁴⁷ Kot kaže, je bila Zofija v svoji ustanovi priorica, čeprav se je v kasnejših letih omenjala le kot sestra. Spovedniki studeniških redovnic so postali ptujski dominikanci oz. so oni prevzeli njihovo duhovno oskrbo. Studeniški samostan je bil popolnoma pridružen dominikanskemu redu na redovnem generalnem kapitlju v Ferrari leta 1290.⁴⁸

Henrik Rogaški se je odvetniškim pravicam do samostana odpovedal že leta 1249. V istem času so samostanu posesti darovali sam Henrik (z ženo in hčerama), Rikarda (s svojimi tremi otroci) ter otroci v tistem trenutku že pokojne Gertrude (*etiam Gerdrudis beate memorie pueris*).⁴⁹ Istega leta je patriarh Bertold podelil samostanu pravico do prej omenjenih posesti, pravico do 12 kmetij, ki jih je Zofiji poklonil tedaj šele nekaj let pokojni zadnji babenberški vojvoda Friderik II., ter pravico do 20 kmetij, ki jih je pri Dragognji vasi (približno 5 km vzhodno od Pragerskega) podelila Rikarda.⁵⁰ Kakih osem let po ustanovitvi je za novo ustanovo listino izdal tudi papež (Inocenc IV.). Studeniški samostan je vzel v svoje varstvo ter mu potrdil vse poimensko navedene posesti, pravice, svoboščine in imunitete.⁵¹ V listini so našteje naslednje vasi: Studenice, Križeča vas, Krasna, Čadmarska vas pri Studenicah, Draženci, Dragonja vas, Gorica, Kremenik ter Draža vas pri Žičah. Kasneje je dve privilegijski listini za Studenice izdal še papež Gregor X. (ki je stoloval med letoma 1271–1276). Studeniške redovnice je oprostil oddaje prispevkov

⁴⁶ UBSt III, št. 3 (... *nova fundatio, in quo moniales Altissimo in devotione quotidie famulantur, ad cuius consummationem et ipsarum monialium sustentationem proprie non suppetant facultates*...).

⁴⁷ GZS VI, št. 83 (... *ut etiam post mortem eius dicte sorores deo semper serviendo ibidem perpetuo debeant permanere*...).

⁴⁸ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 19–21.

⁴⁹ GZS VI, št. 83.

⁵⁰ GZS VI, št. 98 (*Spectant eciam ad dictum locum duodecim mansi, quos dux Fridericus eidem loco ob devocionem sororis Sophie donavit.*); Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 22; Heinz Dopsch et al., *Die Länder und das Reich*, str. 202–203, 220–221 (Die Babenberger–genealoška preglednica).

⁵¹ GZS VI, št. 210.

za potrebe Svete dežele. Prav tako jih je oprostil plačevanja cerkvenih davkov za dobo šestih let.⁵²

ZOFIJINA POSLEDNJA LETA

Po ustanovitvi samostana je Zofija očitno ostala v skupnosti in jo vodila. Ker se je kot kaže bala, da bi njeni sorodniki po njeni smrti samostanu kratili njegove pravice, je leta 1263 izdala še eno listino. Ponovno je dala zapisati vse posesti, ki jih je poklonila svoji ustanovi ter poudarjala, da so ji njeni sorodniki zagotovili, da si po njeni smrti ne bodo lastili pravice do odvetništva nad posestjo ter da ne bodo imeli nobenih zahtev do nje.⁵³ Iz dikcije v listini bi celo smeli sklepati, da se je Zofija bala samovolje svojih sorodnikov. Medtem ko je Henrik pred tem bržčas pristajal na sestrine predloge o obdarovanju samostana, so ga kasneje morda obhajali pomisleki. V letih pred izstavitvijo omenjene listine je bil na višku svojih političnih moči in je v svojih rokah poleg Rogatca držal še deželnoknežja Štatenberg in Zbelovo.⁵⁴ Izguba družinskih posesti v korist samostana mu je morda nekoliko prekrizala njegove politične načrte oz. ga prizadela bolj, kot je sprva pričakoval. Morda se je tako dogajalo s kakim drugim Zofijinim sorodnikom. Po eni strani se torej zdi, da listina priča o slabih družinskih odnosih v tistih letih, saj je v primeru, če bi bilo med družinskimi člani vse v redu, sploh ne bi bilo treba izdati. Po drugi strani lahko domnevamo, da spora ni bilo, da gre pri Zofijinih besedah le za ustaljene formule, da je svojo ustanovo z novo listino želela zgolj zavarovati oz. da je šlo pri vsem skupaj le za leporečenje in preventivo. Viri, ki jih imamo na voljo danes, so ponovno preskopi, da bi glede odnosov med Rogaškimi rekli kaj konkretnjšega. Ponovno se moramo zadovoljiti le s predpostavkami.

Po letu 1263 se je Zofija očitno odpovedala mestu priorice (na tej funkciji jo je zamenjala neka Elizabeta) ter v svojem samostanu še nekaj let preživela

⁵² Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 23–24.

⁵³ UBSt IV, št. 99 (*Volens autem, ut super huiusmodi donatione omnis cesset controversia cunoteque contradictionis ac cavillationis humane occasio seu materia in posterum penitus valeat extirpari, que per heredes ac propinquos meos... ipsorum succrescente hominim malicia posset forsitan attemptari, ego Sophia partem hereditatis, que me contingebat in Castro Stætenburch cum omnibus possessionibus et attinenciis eiusdem, predictis hereditibus ac amicis meis iuxta desiderium et postulacionem ac acceptacionem ipsorum assensu libero resingnavi hac adhibita tamen paotione, quatinus ipsi prelibate donationi mee affectu tarn sinoero quam benivolo annuentes omni universaliter mri suo, si quod post obitum meum in cunotis bonis, que contuli monasterio pretaxato habere viderentiir, utpote advocacie vel alterius exactionis seu ...*); Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 24.

⁵⁴ Bele, *Rodbina Konjiško-Rogaških*, str. 483.

kot ena izmed sester.⁵⁵ Leta 1271 je s češkim kraljem (in štajerskim vojvodo) Otokarjem Přemyslom izmenjala posest. V zameno za (po svojem pokojnem možu) podedovani grad in gosposčino v Podjurski dolini je dobila 57 mark letnih dohodkov v mariborskem uradu na desnem bregu Drave. Zamenjavo je v imenu češkega kralja opravil njegov štajerski deželni pisar Konrad (ki je bil meščan iz Tullna).⁵⁶ Medtem ko je Otokar s tem utrdil svojo oblast na Koroškem (kjer je prav tako imel v rokah vojvodski naslov), je Zofija omenjene dohodke podelila svojemu samostanu. V letu 1277 je omenjeno zamenjavo (vsled Zofijine prošnje) potrdil še kralj Rudolf I. Habsburški.⁵⁷ Pred smrtjo je želela Zofija še doseči, da bi prišlo do posvetitve samostanske cerkve. V prvih letih je imel samostan očitno le provizorično cerkev in šele kasneje (s pomočjo darov pozidan) večji bogoslužni prostor. Posvetitev samostanske cerkve je bila očitno opravljena pred koncem maja 1277 oz. jo je pred svojo smrtjo (novembra 1278) posvetil krški škof Ditrik II. (iz rodbine gospodov Mariborskih).⁵⁸

Jože Mlinarič je domneval, da je Zofija umrla zelo hitro po posvetitvi samostanske cerkve. Z Rikardo sta bili pokopani pred glavnim oltarjem (torej na najbolj častnem mestu). Henrik je leta 1278 samostanu podelil vrsto privilegijev, v svoji listini pa Zofije ni omenjal. Henrik je samostan sprejel v svoje varstvo in mu potrdil pravice. Med drugim mu je dal pravice do nižjega sodstva, višje sodstvo pa je pridržal zase.⁵⁹ Pri dotičnem Henriku Rogaškem je zelo verjetno že šlo za Henrika II., torej Zofijinega nečaka in ne več brata.⁶⁰ Kakega novega indica glede sporov med Henrikom (I.) in Zofijo ne vidim. Očitno jih resnično ni bilo oz. sta jih brat in sestra še za časa življenja (če so sploh zares obstajali) uspela zgladiti.

STUDENIŠKI SAMOSTAN IN ZOFIJINI SORODNIKI PO NJENI SMRTI

Henrik II. je v zadnjih letih svojega življenja imel moči ali priložnosti napraviti uspešno politično kariero, morda pa si zanjo sploh ni prizadeval. Tudi o njegovem družinskem življenju nimamo podatkov. Verjetno se je z leti tudi on

⁵⁵ V sedemdesetih letih tako najdemo Zofijo v listinah večkrat omenjeno le kot sestro oz. soror. GZM II, št. 13, 23–24, 38; UBSt IV, št. 320; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 26.

⁵⁶ GZM II, št. 23–24; UBSt IV, št. 426, 463; Bele, *Štajerske deželne službe*, str. 653–654.

⁵⁷ GZM II, št. 38; Lackner, *Die Länder und das Reich*, str. 76, 101–104.

⁵⁸ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 26–27; Obersteiner, *Die Bischöfe von Gurk*, str. 97.

⁵⁹ GZM II, št. 41; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 10, 27, 39–40.

⁶⁰ Bele, *Rodbina Konjiško-Rogaških*, str. 484, 490 (Genealoška preglednica rodbine Konjiško-Rogaških).

vedno bolj zagnano začel truditi za svoj dušni blagor.⁶¹ Samostanu je sčasoma potrdil več privilegijev ter se trudil za njegovo korist. Nazadnje je leta 1296 v samostanu izstavil listino, s katero mu je potrdil pravice do vseh posesti, ki jih je daroval sam, njegovi predniki ali pa tisti, ki so imeli take posesti v fevdu od njega. S tem je samostanu zagotovil nesporno lastništvo nad vsemi omejenimi posestmi. Medtem ko je samostan svoje osnovne posesti pridobil od ustanoviteljice in njenih sorodnikov, so se njegovi dohodki (na podlagi darov okoliških plemičev in meščanov) kasneje še povečali. Tako je ustanova zmogla povsem zaživeti, samostan dograditi ter ga opremiti. Največ dohodkov so po navadi prispevali starši, katerih hčere so v samostan vstopile.⁶²

Dekleta in ženske, ki so v naslednjih desetletjih vstopale v studeniški samostan, so bile med drugim tudi iz lokalnih plemiških rodbin. Med njimi so bile članice rodbin Kunšperških in Konjiških, torej daljne Zofijine sorodnice. Leta 1306 je v Studenicah živela nuna Benedikta, hči (tedaj hudo bolnega) Leopolda V. Konjiškega, ki je bil znan samostanski dobrotnik. Leopold je samostanu kot doto za svojo hčer podelil neko kmetijo in vinograd. Poleg tega je izjavil, da ima od njih v zastavi tri kmetije, saj mu dolgujejo 12 mark denarja. Zdaj je odredil, da je treba redovnicam vrniti posesti takoj, ko bi poravnale dolg.⁶³ Pri Leopoldu je sicer šlo za vnuka Leopolda II. Konjiškega. Ta je bil brat že zgoraj omenjenega Ortolfa Konjiškega, ki je bil Zofijin ded.⁶⁴ Leta 1318 sta v Studenicah živeli Neža in Zofija, hčeri Friderika in njegove (druge) žene Neže. Šlo je za prapranečakinji studeniške ustanoviteljice Zofije oz. pravnukinji njene sestre Rikarde.⁶⁵ Zanju in za večno luč, ki naj bi gorela ob krstah njegovih sorodnic Zofije in Rikarde, sta Friderik in Neža podarjala 17 kmetij. Že leta 1282 je v Studenicah živela tudi Friderikova sestra Ana. Pravkar omenjeni Friderik (in njegov brat Oton III.) sta zanjo samostanu podelila kar 25 kmetij in sadovnjak. Ana je bila Rikardina vnukinja in torej Zofijina pranečakinja.⁶⁶

Drugih pripadnic razširjene Zofijine družine, ki bi se kot redovnice omenjale v studeniškem samostanu, mi v ohranjenem arhivskem gradivu ni uspelo najti. Po drugi strani vemo, da je v prvi polovici 14. stoletja v studeniški samostan vstopilo več hčera gospodov Čreteških, Freudenberških, Planinskih,

⁶¹ Prav tam, str. 484.

⁶² GZM I, št. 78; GZM II, št. 55; UBSt III, št. 49, 100, 198, 241, 257; GZS VI, št. 130; UBSt IV, št. 44, 65, 99, 129, 201, 320, 407, 412, 471; GZM III, št. 29, 75; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 27, 38.

⁶³ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 39, 41.

⁶⁴ Kos, *Vitez in grad*, str. 299 (Genealoška preglednica 55: Konjice); Bele, *Rodbina Konjiško-Rogaških*, str. 484, 490 (Genealoška preglednica rodbine Konjiško-Rogaških).

⁶⁵ Tone Ravnikar, *Po zvezdnih poteh*, str. 81 (Genealoška tabela Kunšperških).

⁶⁶ GZM III, št. 49; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 40; Tone Ravnikar, *Po zvezdnih poteh*, str. 81 (Genealoška tabela Kunšperških).

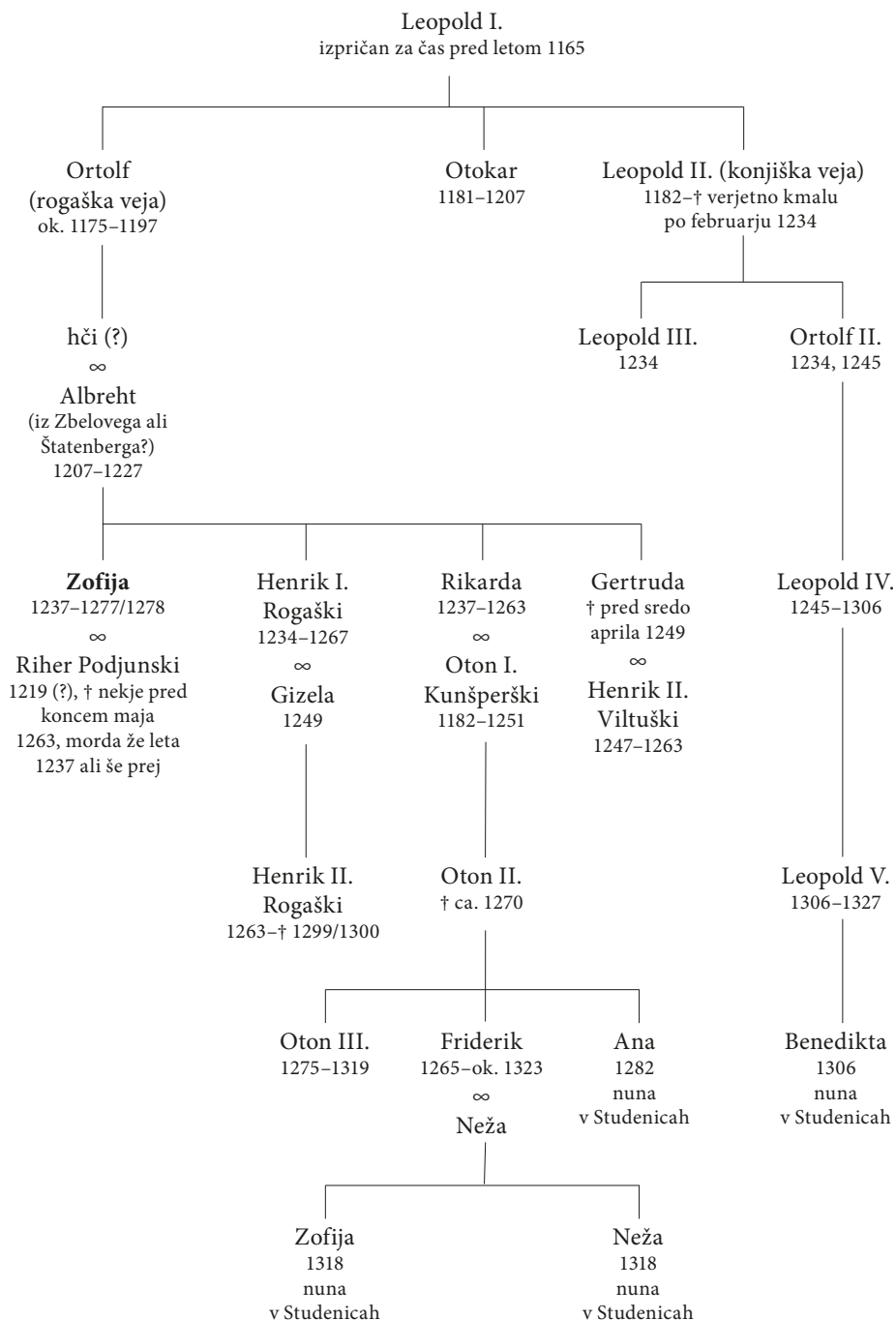
Rajhenburških, Reštanjskih in Podčetrških. Njihovi starši so jim za to namenili doto, ki je bila po navadi sestavljena iz dohodkov od nekaj kmetij. V mnogih samostanih so svoje ustanovitelje imeli za blažene, četudi le-ti niso šli skozi proces beatifikacije oz. kanonizacije. V že omenjenem marenberškem samostanu je bil v čislih Sigfrid Marenberški, medtem ko so studeniške nune za svetnico imele Zofijo Rogaško. Že v zgoraj omenjeni listini Friderika Kunšperškega iz leta 1318 je bila Zofija (za razliko od Rikarde) označena kot svetnica. Na isti način jo najdemo omenjeno leta 1467 v pismu papeža Pavla II. ter leta 1487 v zgoraj že omenjenih Popotnih dnevnikih Paola Santonina (ki Zofijo poleg tega imenuje tudi »plemenita in mogočna gospa«). Ob koncu 19. stoletja naj bi bil spomin na ustanoviteljico še vedno še vedno živ, čeprav samostan že stoletje ni bil več aktiven. Po ukinitvi leta 1782 sta tam delovali dve šoli.⁶⁷

SKLEPNE MISLI

V 13. stoletju je bilo v Zahodni in Srednji Evropi ustanovljenih več deset samostanov dominikanskega reda in reda manjših bratov. Ko je Zofija Rogaška ustanavljala svoj samostan (ok. leta 1245), je sledila trenutnemu trendu. Kot vdova brez preživelih otrok (in tipična predstavnica svojega časa in stanu) je ustanovila samostan, kjer bi lahko v miru preživela svojo starost ter hkrati poskrbela za svoje in moževo zveličanje. Dejstva, da je svoj dediščinski delež podelila samostanu, ji njeni družinska člani očitno niso preveč zamerili. Ravno nasprotno je predvsem njena sestra Rikarda pri ustanavljanju aktivno pomagala, ostali sorojenci pa ji tudi niso metali polen pod noge. V naslednji generaciji se je za samostan kot kaže še najbolj zavzemal Zofijin nečak Henrik II., prav tako pa so vanj vstopile vsaj štiri Zofijine sorodnice. V desetletjih po ustanovitvi so svoj dom v samostanski skupnosti našle vsaj tri pripadnice Zofijine širše družine. Spomin na Zofijo je ostal še do 19. stoletja, redovnice v njeni skupnosti (ki je bila po več kot pet stoletjih ukinjena dokončno leta 1782) pa so jo globoko spoštovale ter jo imele za svetnico.⁶⁸ Zofija in Rikarda sta bili pokopani pred glavnim samostanskim oltarjem, torej na najbolj častnem mestu.

⁶⁷ GZM III, št. 49 (... *ze eren meiner hailigen mvmen swester Sophaeyen vnt meiner lieben anan swester Relchtzen...*); Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 9–10, 39–43, 157; Santonino, *Popotni dnevniki*, str. 68.

⁶⁸ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 9–10, 147–159.

Slika 1: Izsek iz genealoške preglednice rodbine gospodov Rogaških
(povzeto po: Bele, Rodb-ina Konjiško-Rogaških, str. 490,
Genealoška preglednica rodbine Konjiško-Rogaških).

IZJAVA O RAZISKOVALNIH PODATKIH

Objava temelji na raziskovalnih podatkih. Viri so navedeni v poglavju Viri in literatura.

VIRI IN LITERATURA

Nadškofijski arhiv Maribor, Popis cerkva, D III – Slovenska Bistrica, Studenice, Popis in zgodovina župnije sv. Treh kraljev v Studenicah pri Polčanah.

GZM I – Gradivo za zgodovino Maribora, I. Zvezek (Listine do 1259). Ur. Jože Mlinarič. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1975.

GZM II – Gradivo za zgodovino Maribora, II. Zvezek (Listine 1260–1309). Ur. Jože Mlinarič. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1976.

GZM III – Gradivo za zgodovino Maribora, III. Zvezek (Listine 1310–1335). Ur. Jože Mlinarič. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1977.

GZS V – Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku V. Ur. Franc Kos, Milko Kos. Ljubljana: Leonova družba, 1928.

GZS VI – Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1. Ur. France Baraga (na podlagi gradiva Boža Otorepca). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2002.

Jansen Enikels Werke – Jansen Enikels Werke, MGH Deutsche Chroniken 3, Tomvs III. Ur. Philipp Strauch. Hannover und Leipzig: Hahnsche Buchhandlung, 1900.

MDC I – Monumenta historica ducatus Carinthiae I. Ur. August von Jaksch. Klagenfurt: Kleinmayr, 1896.

MDC II – Monumenta historica ducatus Carinthiae II. Ur. August von Jaksch. Klagenfurt: Kleinmayr, 1898.

UBSt II – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark II. Ur. Joseph von Zahn. Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1879.

UBSt III – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark III. Ur. Joseph von Zahn. Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1903.

UBSt IV – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark, Vierter Band: 1260–1276. Ur. Heinrich Appelt, Gerhard Pfersch. Wien: Verlag Adolf Holzhausens Nachfolger, 1975.

Martin Bele, Rodbina Konjiško-Rogaških. *Acta Histriae*, 27, 2019, 3, str. 477–494.

Martin Bele, Štajerske deželne službe pred letom 1311. *Studia Historica Slovenica*, 8, 2018, 3, str. 631–660.

Martin Bele, Viltuška veja gospodov Mariborskih pred letom 1311. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 68, 2020, 1, str. 5–18.

Zdenka Bonin, Samostani v Kopru v obdobju Beneške republike. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 40, 2, str. 359–386.

Heinz Dopsch et al., *Die Länder und das Reich; Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien 1999.

Adolf Hytrek, *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*. Studenitz 1895.

Bogdan Kolar, *Redovniki in redovnice na Slovenskem: oris zgodovine redovništva na Slovenskem v 50 slikah*. Ljubljana 2018.

Jože Koropec, Srednjeveško gospostvo Rogatec. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 45, 1974, 1, str. 73–88.

Dušan Kos, *Vitez in grad: vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Kos 2005.

Miha Kosi, Dežela, ki je ni bilo; Posavinje med Kranjsko in Štajersko od 11. do 15. stoletja. *Studia Historica Slovenica*, 8, 2008, 2–3, str. 527–564.

Miha Kosi, *Potujoči srednji vek: cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*. Ljubljana 1998.

Christian Lackner, *Die Länder und das Reich (907–1278). Geschichte Österreichs*. Stuttgart 2015, str. 63–109.

Karl Lechner, *Die Babenberger; Markgrafen und Herzoge von Österreich*. Wien, Köln, Weimar 1994.

Jože Mlinarič, Jože Curk, *Dominikanski samostan na Ptuj*. Ptuj 2009.

Jože Mlinarič, *Marenberški dominikanski samostan, 1251–1782*. Celje 1997.

Jože Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan: ok. 1245–1782*. Celje 2005.

Jože, Mlinarič, *Zgodovina samostana od ustanovitve do 1800. Minoritski samostan na Ptuj* 1239–1989. Ptuj–Celje 1989, str. 47–148.

Alois Niederstätter, *Die Herrschaft Österreich: Fürst und Land im Spätmittelalter*. Wien 2001.

Hans Pirchegger, *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters. Teil. 3*. Graz 1958.

Tone Ravnikar, Maribor v 13. stoletju. Del 3, Mesto in njegovi meščani. *Studia Historica Slovenica*, 23, 2023, 3, str. 611–638.

Tone Ravnikar, *Po zvezdnih poteh: Savinjska in Šaleška dolina v visokem srednjem veku*. Velenje 2007.

Heinz-Dieter Pohl, *Kärnten/Koroška; 1000 Jahre gemeinsames slowenisches und deutsches Namengut*. Klagenfurt = Celovec 2020.

Peter Štih, K predzgodovini mesta Maribor. *Studia Historica Slovenica*, 6, 2006, 2–3, str. 243–260.

Peter Štih: Zgodovinsko o Hemi Krški. *Emina romarska pot; Hemma Pilgerweg; Ema's route of pilgrimage: zbornik referatov*. Podsreda 2007, str. 6–23.

Paolo Santonino, *Popotni dnevniki 1485–1487*. Celovec, Dunaj, Ljubljana 1991.

Silvo Sirc, *Pod Marijinim varstvom: 850 let župnije Velesovo: 1163–2013*. Cerklje na Gorenjskem 2014.

GOSPODJE ROGAŠKI TER NJIHOVA VLOGA PRI USTANOVITVI STUDENIŠKEGA SAMOSTANA

Povzetek

Plemiči, ki so igrali glavno vlogo pri ustanovitvi studeniškega samostana so izvirali iz rodbine gospodov Rogaških. Pri omenjeni rodbini je šlo za stransko vejo rodbine štajerskih ministerialov Konjiških, ki so si od Krške škofje (kot kaže malo pred letom 1200) uspeli pridobiti rogaško gospostvo. Rodbina je nato obstajala približno stoletje, njeni člani pa so bili skozi čas vpleteni v štajersko politiko. Henrik I. Rogaški, aktiven med letoma 1234 in 1267, se je v petdesetih in šestdesetih letih tako udeležil kar petih štajerskih deželnih zborov. Čeprav je njegov matični grad stal na ozemlju Krške škofje, se je Henrik za krške zadeve bolj malo zanimal in se, kolikor je bilo le mogoče vpletal v štajersko deželno politiko. V moški liniji rodbina Rogaških ni bila dolgega veka. Izumrla je že nekje na prelomu med letoma 1299 in 1300 in sicer v osebi Henrika II.

Ustanoviteljica studeniškega samostana je bila Zofija Rogaška, aktivna sredi 13. stoletja. Bila je sestra Henrika I. oz. teta Henrika II. Kakor bi smeli sklepati je bil Zofijin mož Riher Podjunski leta 1237 že pokojni. Ona je v približno istem času v Studenicah pod Bočem ustanovila hospital, okrog leta 1245 pa ženski samostan. Otrok par pred tem morda ni imel, zato se je Zofija po moževi smrti pač posvečala njegovemu (in svojemu) dušnemu blagru. Pri vsem skupaj ji je, kakor bi smeli sklepati, izdatno pomagala tudi sestra Rikarda, sicer poročena z Otonom I. Kunšperškim. Zofijino ustanovo je leta 1251 potrdil oglejski patriarh Bertold Andeško-Meranski ter jo v duhovnem smislu podredil dominikancem na Ptuj. Poleg Zofije sta njen samostan v prihodnjih desetletjih obdarovala tudi zgoraj omenjena Henrik I. in Henrik II. Henrik I. je tako očitno delal že v šestdesetih letih. Nerečni sin Henrik II. je samostanu skozi čas prav tako potrdil vrsto privilegijev oz. se je (skupaj s svojo teto Zofijo, ki je umrla konec sedemdesetih let) na splošno trudil delovati v njegovo korist. Preživelih otrok, kot rečeno tudi ni imel, tako da se je z vso svojo preostalo energijo posvetil samostanu.

THE LORDS OF ROGATEC AND THEIR ROLE IN THE FOUNDATION OF THE STUDENICE MONASTERY

Summary

The nobles who played the principal role in the foundation of the Studenice monastery originated from the family of the Lords of Rogatec. This lineage represented a collateral branch of the Styrian ministeriales of Konjice, who succeeded in acquiring the lordship of Rogatec from the Bishopric of Gurk, apparently shortly before 1200. The family existed for roughly a century, during which its members were involved in Styrian political life. Henry I of Rogatec, active between 1234 and 1267, took part in no fewer than five Styrian provincial assemblies during the 1250s and 1260s. Although his ancestral castle stood within the territory of the Diocese of Gurk, Henry showed relatively little interest in Gurk affairs and instead became involved in Styrian provincial politics as much as possible. In the male line, however, the Rogatec family did not endure for long. It became extinct sometime around the turn of the century, between 1299 and 1300, with the death of Henry II.

The founder of the Studenice monastery was Sophia of Rogatec, active in the mid-thirteenth century. She was the sister of Henry I and the aunt of Henry II. As far as can be determined, her husband, Riher of Jauntal, had already died by 1237. Around the same time Sophia established a hospital in Studenice beneath Mount Boč, and around 1245 she

founded a women's monastery. The couple probably had no children, and after her husband's death Sophia devoted herself to securing the spiritual salvation of both herself and her late husband. In this undertaking she was apparently assisted by her sister Rikarda, who was married to Otto I of Kunšperk. In 1251 Sophia's foundation was confirmed by the Patriarch of Aquileia, Berthold of Andechs-Merania, who placed it under the spiritual care of the Dominicans of Ptuj.

In addition to Sophia, the monastery was endowed in the following decades by the aforementioned Henry I and Henry II. Henry I was already making donations in the 1260s. Henry II, the last representative of the family, likewise confirmed a number of privileges to the monastery and, together with his aunt Sophia—who died in the late 1270s—generally sought to act in its favour. As noted, he left no surviving children and therefore devoted the remainder of his efforts to supporting the monastery.

HERREN VON ROGAŠKA UND IHRE ROLLE BEI DER GRÜNDUNG DES KLOSTERS STUDENICE

Zusammenfassung

Die Adligen, die maßgeblich an der Gründung des Klosters Studenice beteiligt waren, stammten aus dem Geschlecht der Herren von Rogaška. Dieses war ein Zweig der steirischen Ministerialfamilie Konjiški, die die Herrschaft von Rogaška vom Bistum Krško erlangte (vermutlich kurz vor 1200). Die Familie existierte daraufhin etwa ein Jahrhundert lang, und ihre Mitglieder waren im Laufe der Zeit in die steirische Politik involviert. Heinrich I. von Rogaška, der zwischen 1234 und 1267 regierte, nahm in den 1250er und 1260er Jahren an bis zu fünf steirischen Provinzialversammlungen teil. Obwohl seine Heimatburg auf dem Gebiet des Bistums Krško lag, interessierte sich Heinrich wenig für die Angelegenheiten von Krško und engagierte sich stattdessen so weit wie möglich in der steirischen Landespolitik. In männlicher Linie erlosch das Geschlecht von Rogaška schnell, irgendwann zwischen 1299 und 1300, und zwar mit der Person Heinrich II.

Die Gründerin des Klosters Studenice war Zofija Rogaška, die Mitte des 13. Jahrhunderts wirkte. Sie war die Schwester Heinrichs I. und die Tante Heinrichs II. Wie man annehmen kann, war Zofijas Ehemann, Riher Podjurski, bereits 1237 verstorben. Etwa zur selben Zeit gründete sie in Studenice pod Bočem ein Hospital und um 1245 ein Nonnenkloster. Da das Paar möglicherweise keine Kinder hatte, widmete sich Zofija nach dem Tod ihres Mannes dessen (und ihrem) spirituellem Wohlbefinden. Dabei wurde sie, wie man vermuten kann, maßgeblich von ihrer Schwester Rikarda unterstützt, die mit Otto I. von Kunšperk verheiratet war. 1251 wurde Zofijas Klostergründung vom Patriarchen von Aquileia, Berthold von Andes und Meran, bestätigt und in spiritueller Hinsicht den Dominikanern in Ptuj unterstellt. Neben Zofija wurde das Kloster in den folgenden Jahrzehnten auch von den bereits erwähnten Heinrich I. und Heinrich II. gefördert. Heinrich I. war offenbar schon in den 1260er Jahren in dieser Hinsicht aktiv. Sein unglücklicher Sohn Heinrich II. bestätigte dem Kloster im Laufe der Zeit ebenfalls eine Reihe von Privilegien oder bemühte sich (gemeinsam mit seiner Tante Zofija, die Ende der 1270er Jahre starb) allgemein um dessen Wohl. Da er, wie bereits erwähnt, keine überlebenden Kinder hatte, widmete er dem Kloster all seine verbleibende Kraft.